

Ігор Паньонко

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
канд. юрид. наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного права та процесу

Віталій Коваль

адвокат

СУТНІСТЬ ТА ВИДИ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ В КИЇВСЬКІЙ РУСІ

© Паньонко І., Коваль В., 2018

У статті проаналізовано сутність та види злочинів проти власності в Київській Русі. Визначено правову природу та сутність «тятьби». Охарактеризовано особливості крадіжки та розбою як самостійних злочинів проти власності. Особливу увагу приділено дослідженню інших видів злочинів проти власності за «Руською Правдою».

Ключові слова: власність; майнові злочини; татьба; крадіжка; розбій; незаконне привласнення речей; підпал.

Ігорь Паньонко, Виталий Коваль

СУЩНОСТЬ И ВИДЫ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ СОБСТВЕННОСТИ В КИЕВСКОЙ РУСИ

В статье анализируется сущность и виды преступлений против собственности в Киевской Руси. Определена правовая природа и сущность «тятьбы». Охарактеризованы особенности кражи и разбоя как самостоятельных преступлений против собственности. Особое внимание уделено исследованию других видов преступлений против собственности по «Русской Правде».

Ключевые слова: собственность; имущественные преступления; татьбе; кража; разбой; незаконное присвоение вещей; поджог.

Igor Panonko

Institute of Jurisprudence and Psychology,
Lviv Polytechnic National University,
Department of Civil Law and Procedure,
Ph. D., Assoc. Prof

Vitaliy Koval

lawyer

ESSENCE AND TYPES OF CRIMES AGAINST OWNERSHIP IN KIEVAN RUS

The article analyzes the essence and types of crimes against property in Kievan Rus. The legal nature and the essence of «tatiba» are determined. Characterized by the features of theft

and robbery as independent crimes against property. Particular attention is paid to the study of other types of crimes against property in Russkaya Pravda.

Key words: property; property crimes; tatuba; theft; robbery; misappropriation of things; arson.

Постановка проблеми. Зародження та стрімкий розвиток права власності в Київській Русі призвів до необхідності врегулювання цих суспільних відносин на законодавчому рівні. Після правової регламентації інституту права власності він посів центральне місце в цивільному праві, а його основні положення сприяли подальшому розвитку договірному, спадковому, сімейного права. Враховуючи важливість цього інституту, законодавець Київської Русі передбачив і відповідальність за вчинення злочинів проти власності. Ці злочини були одними із найнебезпечніших злочинів, адже до права власності ставилися з великою повагою.

Мета статті полягає в аналізі злочинів проти власності, які були передбачені правом Київської Русі.

Аналіз дослідження проблеми. Питання, пов'язані з кримінальним правом Київської Русі та злочинами проти власності, поверхнево розглянуті в підручниках та навчальних посібниках з історії держави і права України, а також в наукових статтях. В Україні питання, пов'язані з інститутами кримінального права в Київській Русі досліджувалися на дисертаційному рівні лише А. Єреганом («Поняття злочину та покарання в джерелах права Київської Русі (IX–XII ст.): загальнотеоретичний аспект») в 2014 р. У російській правовій літературі, порівняно з українською, наявна більша кількість комплексних досліджень кримінального права Київської Русі. Серед них слід відзначити такі: С. Кондрашкин, М. Неборский «Преступление и наказание в Древней Руси» (1999), А. Федорова «Правонарушение и юридическая ответственность по Русской Правде» (2005), В. Лоба, С. Малахов «Уголовное право Древней Руси XI–XII вв. (по данным Русской Правды)» (2011 р.). Водночас малодослідженими залишаються питання, пов'язані із злочинами проти власності в Київській Русі, а подекуди навіть і дискусійними, зокрема немає єдності думок щодо визначення поняття «татби», віднесення розбою до майнових злочинів тощо.

Виклад основного матеріалу. Першою кримінально-правовою нормою, що регулювала відповідальність за викрадення чужого майна в Київській Русі, була ст. 6 договору руських з греками при князі Олегові 911 р. (за Іпатіївським списком): «6. Аще украдет Руснь что либо у Христьянина, и паки Христьянинь у Русина, и ять будет въ томъ час тать, егда татьбу створить, отъ погубившаго что либо, аще пригготовится татьбу творяй и убиень будет: да не възышется смерть его ни отъ христьянь, ни отъ Руси, но паче убо да възьметъ свое, иже погубиль. И аще въздась руц украдый, да яп будет тъмъ же, у него же будетъ украдено, и связанъ будетъ, и отдасть то, же смь створить, и створить трижды о семь». І хоча цей договір не вживає такого терміна, як «грабіж», на думку І. Ф. Реверса (1826 р.), договір князя Олега 911 р. вже виділяв окремий вид татби – явне відбирання чужої речі (грабіж). Серед істориків відсутня єдність думок щодо повного визначення змісту цієї норми, однак її значення важко переоцінити. Саме з неї бере свій початок розвиток вітчизняного писаного кримінального права, що регулює відповідальність за грабіж [1, с. 228].

Договір руських із греками князя Ігоря 945 р. також передбачав покарання за вчинення татби. Відповідно до ст. 6 цього договору злодій повинен був не лише повернути вкрадену річ, але і сплатити ще стільки, скільки вона коштує: «ст. 6 Аще ли ключится украсти Русину отъ Грекъ что, или Гречину отъ Руси, достойно есть возворотит е не точью едино, но и цену его» [2, с. 11]. Отже, в договорі князя Ігоря з Візантією (945 р), визначалося, що злодій повинен не тільки повернути вкрадену річ, але і сплатити ще стільки ж, скільки вона коштує, і (понад те) він повинен бути покараний «по закону грецькому і за статутом і законом руським». Що стосується цього додаткового покарання, то за візантійським правом, за розкрадання передбачалися тілесні покарання і навіть смертна кара (за повторне вчинення цього злочину). Таких покарань не було

встановлено в «Руській Правді», однак, згідно з іншими джерелами (арабських письменників і літописів), у Київській Русі винний у розкраданні також міг бути позбавлений життя. Таким чином, практично відразу з моменту формування державності і права Київської Русі законодавець встановив досить сувору кримінальну відповідальність за розкрадання.

Предметом злочинів проти власності в Київській Русі було майно, власником якого є не суб'єкт злочину, а інша особа, якій це майно належить на законних правах. Серед предметів злочинів проти власності в Короткій редакції «Руської Правди» згадуються кінь, зброя, одяг – ст. 13; холоп (раб) – ст. 29; кінь, віл – ст. 31; корабля – ст. 35; голуб, курка, качка, гусак, журавель, лебідь – ст. 36; пес, яструб, сокіл – ст. 37; сіно, дрова – ст. 39; вівця, коза, свиня – ст. 39. У Поширеній редакції «Руської Правди» предметами майнових злочинів були: кінь, зброя, одяг – ст. 34; кінь, одяг, скотина – ст. 37; худоба – ст. 41; худоба, вівці, кози, свині – ст. 42; хліб («жито») – ст. 43; княжий кінь («княж кінь»), кінь смерда, кобила, віл, корова, кобила або корова, теля, свиня, поросля, вівця, баран, жеребець, коров'яче молоко – ст. 45; кінь – ст. 63; бобер – ст. 69; бджоли, мед – ст. 76; річкові та морські судна – ст. 79; яструб, сокіл, голуб, курка, качка, гусак, лебідь, журавель – ст. 81; сіно, дрова – ст. 82². Щодо викрадення бобрів, то слід зауважити, що поява норми про відповідальність за крадіжку бобрів була обумовлена феодалною власністю на боброві угіддя, наявністю княжої і боярської монополії на полювання на бобрів, в зв'язку з чим дана норма, яка передбачала вищу міру продажу, була покликана відобразити прагнення до посиленої охорони феодалної власності (так само як і державної власності) [3, с. 16].

Коротка редакція «Руської Правди» містила дві норми про співучасть у злочинах проти власності. У ст. 31 Правди Ярославичів, що входила до складу короткої редакції «Руської Правди», говориться: «якщо вкрадуть вола або буде крадіжка з клітини, то злодій сплачує гривню та 30 резан, якщо він був один; якщо злодіїв було 18, то кожен з них сплачує 3 гривні та 30 резан». У статті 40 аналогічно розглядається випадок, коли злочин – крадіжка, вчинений кількома особами: «якщо викрадуть вівцю, козу або свиню і при тому було 10 злодіїв, то хоча б вони одну вівцю викрали, нехай кожний сплатить по 60 резан штрафу; а хто привів злодія, одержує 10 резан» [4, с. 49], тобто покаранню так само підлягає кожний співучасник (будь їх хоч десять – кожний сплачує штраф). У статті встановлено також суму винагороди за піймання злодіїв.

Більшість вітчизняних науковців вважають, що в часи Київської Русі серед злочинів проти власності розрізняли крадіжку і розбій, привласнення загублених речей або втікача-невільника, протиправне користування чужими речами, зловмисне пошкодження чужої речі, підпал та деякі інші [5, с. 6]. Загалом, аналізуючи систему злочинів проти власності в Київській Русі, слід відзначити, що центральне положення в цій системі займає поняття «тятьба». У літературі справедливо зазначається, що «тятьба» була «загальним поняттям для позначення посягань на чуже майно» [6, с. 187]. Можна, вважати це розуміння широким значенням терміна «тятьба». У вузькому сенсі під «тятьбою» можна розуміти розкрадання або крадіжку.

У понятті тятьби науковці виділяють такі основні склади злочину, як розбій і крадіжка. Поняття грабежу, як, утім, і шахрайства, вимагання та деяких інших злочинів проти власності, що мають місце в сучасній юридичній науці і в кримінальному законодавстві України, не містилося в «Руській Правді». Однак грабіж, на думку М. Ф. Володимирського-Буданова, «хоч і не виділявся в окремий вид злочину, але, безсумнівно був кримінально-караним нарівні з тятьбою та входив до її складу» [7, с. 319–320].

Спочатку з поняття «тятьба» виділився розбій – ст. 20 «Руської Правди» – «а іже вб'ють огнищанина в розбої». У ст. 7 Просторової Правди, також передбачена відповідальність за розбій: – «... будеть чи став на розбої без всякоя свади». Право Київської Русі, як і сучасне кримінальне право вказує на специфіку розбою як двооб'єктного злочину, який посягає, з одного боку, на життя та здоров'я людини і, з іншого боку, на його право власності. Саме тому цей злочин у Київській Русі був найважчим з усіх видів злочинів проти власності, і за нього призначалося найсуворіше покарання – потік і розграбування.

Сьогодні існує кілька поглядів на об'єкт розбою згідно з «Руською Правдою», зокрема одні науковці вважають, що цей злочин належав до групи злочинів проти особи, тобто родовим об'єктом

розбою було життя чи здоров'я людини. При цьому розбій визнавався найтяжчим злочином після вбивства. Прихильник цього погляду К. Паламарчук підкреслює, що більш раціонально відносити розбій за Руською Правдою до злочинів проти особи, зважаючи на формулювання термінів та захист життя і здоров'я особи, які ставились на перше місце у галузі кримінального правової охорони того часу [8, с. 49].

Іншої позиції дотримується В. М. Іванов, який також наводить класифікацію злочинів за «Руською Правдою» та наголошує, що розбій належав до майнових злочинів, хоча формує дефініцію убивства вчиненого навмисно як «стал на розбой», а умисний вбивця йменувався «розбійником» [9, с. 71]. Розбій до майнових злочинів зараховують Б. Й. Тищик і І. Й. Бойко [10, с. 89–90].

З приводу зазначених вище позицій, вважаємо, що в «Руській Правді» відбився перехідний період у розумінні розбою: якщо спочатку розбій розумівся як умисне вбивство з корисливою метою, то потім розбій став трактуватися як спосіб заволодіння чужим майном, переважно пов'язаний із вбивством, тобто спочатку цей злочин належав до злочинів, які посягають на життя та здоров'я людини, а згодом став стосуватися злочинів проти власності.

Суб'єктами розбою могли бути тільки вільні люди. За холопів і челядинів матеріальну відповідальність несли їхні власники, що, однак, не виключало застосування до раба фізичного впливу. Найсуворіша санкція передбачалась за розбій, що був поєднаний з вбивством. У такому випадку злочинець не мав права розраховувати на допомогу верві (сільської громади) у виплаті штрафу та видавався родиною на «потік і пограбування». Суть останнього полягала у вигнанні злочинця за межі держави («потік») з одночасною конфіскацією його майна («пограбування»), при цьому з конфіскованого майна спочатку відшкодовувались збитки потерпілому, а частина надходила до державної скарбниці. «Потоку та пограбуванню» піддавались не лише злочинці, а й їх близькі родичі. Отже, кримінальну відповідальність несли колективно, адже негативні наслідки після вчинення злочину одним членом родини, повинна була перетерпіти вся його сім'я. Такий порядок кримінального покарання об'єктивно впливав з природи общинних установлень з її круговою порукою та взаємодопомогою.

Варто зауважити, що життя, честь і майно представників панівних класів захищалося суворішими санкціями, ніж життя, честь і майно простих людей. Так, наприклад, ст. 3 (Прост. ред.): «Якщо хто уб'є князівського мужа в розбої, а головника не шукають, то вервену платить той, у чий верві лежить голова – 80 гривень, а за простолюдина – 40 гривень» [11, с. 93].

Наступний вид злочину – це крадіжка. Цей вид злочину дуже докладно описаний у Короткій Правді – крадіжка коня, зброї та одягу (ст. 13), челяді (ст. 29), лодок (ст. 35), свійської птиці (ст. 36), мисливських собак і птахів (ст. 37) та ін. Також у Поширеній Правді дублюються деякі з вищезазначених норм. Загалом цьому злочину безпосередньо було присвячено 8 статей Короткої Правди редакція та 13 статей Поширеної Правди [12, с. 68].

Б. Й. Тищик, І. Й. Бойко зауважують, що у «Правді Ярослава» поняття «крадіжки» розрізнялося за предметами – крадіжка зброї, худоби, одягу (ст. 13), а в «Правді Ярославовичів» і за предметами, і за суб'єктами (статті 31, 40), наприклад, групова крадіжка.

Класифікували крадіжку і за місцем її вчинення: з відкритої території чи закритого приміщення [10, с. 90]. Крадіжка майна, що охороняється могла статися і в поле, вчинення крадіжки з хліва ще не говорить про те, що хлів перебував під охороною. Хлів був власністю власника майна, і крім того, що при крадіжці порушувалося право власності, відбувалося проникнення на приналежну особі територію. Мова в цьому випадку йде швидше про крадіжку з приміщення, що належить власникові майна, яка карається суворіше, оскільки особі потрібно докласти певних зусиль, щоб проникнути в приміщення і зробити протиправне діяння, і крадіжці, яку здійснюють не в приміщенні власника майна, за яке передбачається менш суворе покарання, оскільки для вчинення протиправного діяння потрібно менше зусиль. Зазначені вище норми «Руської Правди» вказують на так звані кваліфіковані крадіжки. Кваліфікована крадіжка (із закритого приміщення) карається штрафом практично в 6 разів більшим, ніж проста – на поле.

За вартістю викраденого крадіжку поділяли на три види: за найтяжчу крадіжку (наприклад, невільника, бобра) карали 12 гривнами, за середню (наприклад, худоби, коней, звірів із кліток) – 3

гривнами, за найменшу – 1 гривною (60 кунами). Залежно від ступеня злої волі крадіжку поділяли на два види: тяжчу і легшу. За легшу крадіжку (худоби з поля) карали 60 кунами, а за крадіжку із закритого приміщення (хліва) – 3 гривнами і 30 кунами. За найважчу крадіжку за «Руською Правдою» (рецидив, конокрадство, розбій) призначали «потік і розграбування», коли у винного насильно забирали все майно, а його з сім'єю виганяли з громади [10, с. 90].

Час учинення злочину теж впливав на кримінальну відповідальність злодія. Зокрема, ст. 38 Короткої редакції і ст. 40 Поширеної редакції «Руської Правди» дозволяють вбивство злодія, затриманого вночі з викраденим. Пояснення такого підходу здійснювалося з урахуванням суспільної небезпеки посягання для потерпілого, оскільки злодій може вбити того, хто його затримує [13, с. 18].

У «Руській Правді» передбачалася кримінальна відповідальність за крадіжку холопа. Щодо покарання за цей вид злочину, то А. Федорова цілком справедливо звертає увагу на те, що штраф, який передбачався за крадіжку холопа, був більш високий у порівнянні зі штрафом за вбивство холопа в зв'язку з тим, що воно було предметом приватної власності, що належить феодалові. З іншого боку, вбивство також передбачало порушення права власності, тобто в обох випадках відбувалася втрата права власності. Проте крадіжка холопа передбачала безпідставне збагачення, коли особа без підстав заволодіває майном, яке може приносити певну користь власнику. В силу його втрати особа вже не могла користуватися своєю річчю, отримувати від неї користь, цим користувався правопорушник за рахунок іншої особи. При вбивстві холопа ніхто вже не міг користуватися працею холопа і отримувати з цього користь, відповідно, даний вид правопорушення карався менш суворо [14, с. 101–102].

Згідно з «Руською Правдою» важливим видом посягання на чуже майно була «Коньова татьба». В наш час сам термін «коньова татьба» не викликає ніяких різночитань в історико-юридичній літературі, майже всі дослідники згодні з тим, що цим поняттям визначалося саме конокрадство, яке було відоме в Київській русі. Водночас слушною є точка зору А. Попова, який звернув увагу на протиріччя між нормами «Руської Правди» про «Коньового татя» і про викрадення та знищення чужих коней. В результаті він зробив висновок, що словосполучення «Коньовий тать» позначає розбійника, того, який краде на коні: «Розбійник, відрізняється від простого злодія назвою «Коньовий тать», не тільки краде, але і вбиває – грабує, і, зрозуміло, не за образу, йому нанесену; тому йому має бути призначене покарання у вигляді потоку і розграбування за загальним правилом VI статті» [6, с. 187–188]. Саме тому в інших статтях «Руської Правди» за крадіжку коня, його пошкодження передбачено менш суворіше покарання у вигляді грошових стягнень.

Загалом конокрадство в усі часи було тяжким видом татьби, оскільки кінь був не тільки важливим засобом для сільськогосподарських робіт, торгівлі, а також мав військове значення, а значить, і особливу цінність з погляду державних інтересів. Крім того, серед населення Київської Русі панувала думка, що добрий кінь споріднюється душею зі своїм хазяїном і його викрадення означає позбавлення хазяїна частки душі [15, с. 66].

В Київській Русі особливе ставлення було і до церковної крадіжки. Відповідальність за неї встановлювалася в Церковних Статутах Великих князів в силу розмежування юрисдикції між державою і церквою. Так, Церковний Статут князя Володимира (X ст.) відносив до компетенції церкви розгляд справ про «церковну татьбу», тобто майнові посягання на церковне майно і символіку. І хоча санкція за цей вид розкрадання в документі не була встановлена, слід пам'ятати, що в церковній судовій практиці був досить сильний вплив візантійських традицій, згідно з якими крадіжка в церкві каралася осліпленням або відрізанням. Важливо відзначити, що церковній юрисдикції підлягала не тільки власне церковна крадіжка, а і внутрішньосімейні крадіжки. Свідченням цього є приписи Церковного Уставу князя Ярослава (XII ст.). Згідно зі статтями 32, 33 цього документа, сімейні крадіжки, що не викликані класовими конфліктами і які не становили загрозу міжкласовим відносинам та відбувалися всередині обмежених соціальних груп, підлягали розгляду в церковному суді. Враховуючи це, розмір штрафу за їх вчинення був у чотири рази менший від крадіжки зерна або врожаю [3, с. 16–17].

Цікавим є положення ст. 121 Поширеної редакції «Руської Правди», яким було передбачено однакову відповідальність із зlodієм його родини, яка знала про крадіжку і переховувала крадене. При цьому не уточнено, чи члени сім'ї повинні знати про крадіжку до її вчинення, чи достатньо такої поінформованості вже після вчинення злочину, коли сім'я користується краденим [13, с. 18].

У ст. 121 Просторової Правди говориться, що вільні, які крали або приховували викрадене разом з холопом, сплачували князю продаж. Разом з тим, згідно з указаною нормою, «Руська Правда» не проводила диференціацію відповідальності осіб, які брали участь у вчиненні розкрадань і які лише сприяли злочинцям вже після фактичного закінчення виконання складу злочину. Тут приховування викраденого якщо і не ототожнюється, то без сумніву, прирівнюється до безпосередньої участі у крадіжці. Насамперед, це зумовлено тим, що в «Руську Правду» було перенесено багато понять, які регулювали відносини людей за часів родоплемінного ладу, і тому при посяганнях на власність суспільна небезпека визначалася не роллю, яку виконував злочинець, а, насамперед, самим фактом причетності до злочину, на відміну від більш пізніх джерел кримінального права. Тому, як зауважує Д. Альошин, не зовсім правильно було б говорити про наявність самостійного інституту причетності у «Руській Правді». Особи, що приховували злочинця або викрадене ним майно, також фактично були співучасниками злочину. Хоча, безумовно, на думку Д. Альошина, саме з названих норм «Руської Правди» починається розвиток самостійного кримінально-правового інституту причетності до злочину [16, с. 294].

Згідно зі ст. 13 Короткої Правди і ст. 34 Просторової Правди, передбачалося покарання за привласнення загублених речей (коня, зброї, одягу) або втікача-невільника, безправне користування чужим майном. За такі злочини покарання призначали, як за крадіжку [10, с. 90].

У Київській Русі злочином проти власності вважалося порушення земельних меж і межових знаків, що визначали приватну власність на вулики (бортні). За ці злочини відповідно до ст. 34 Короткої Правди і статей 71–73, 75 Просторової Правди призначалося покарання у розмірі 12 гривень. Слід зауважити, що в епоху «Руської Правди» земля була вже поділена на окремі ділянки і по межах ділянки ставили межові знаки, які вважалися настільки важливими, що за псування межі передбачалося високе майнове покарання. Межі ставилися різними способами: в лісі робилися насічки на деревах, іноді для визначення межі служило дерево, в дуплі якого перебували бджоли.

При розмежуванні землі намагалися визначати загальні напрямки: де був ліс, там рубали насічки, і ряд дерев з подібними насічками слугували певною межею. Іноді межею служили яри, кургани, а ще частіше річки, озера, гаї, тобто, так звані, природні ознаки. Там, де були такі природні ознаки, не могло бути й мови про випадковість псування або зміни межі. Той, хто зрубав бортне дерево або знищував насічки, вчинював злочин, оскільки навмисно знищував лінію межі. В цьому випадку можна говорити про прагнення захистити власність, зробити її недоторканою.

Вчинення знищення межових знаків на землі, в деяких випадках, було зумовлено тим, що земля була відібрана у селян феодалами, а вирубка бортних дерев була зумовлена вилученням лісів. Селяни підпалювали двори та гумна феодалів, винищували їх худобу, вбивали самих феодалів і ненависних їм князівських адміністраторів. Усе це відображало класову боротьбу між селянами і феодалами. З метою захисту класу феодалів «Руська Правда» встановлювала досить суворі покарання за ці дії [14, с. 118–119].

У Просторовій Правді С. В. Юшков знаходить положення, які відносять також до знищення і пошкодження майна: пошкодження знарядь лову бобрів (продаж у розмірі 12 гривень), разнаменовані борті (12 гривень), ушкодження межових знаків (12 гривень), знищення дуба «знаменного» або «межну» (12 гривень), посічені борті (3 гривні продажу і півгривні уроку за посічені дерева), знищення бджіл (3 гривні продажу), посічені мотузки в перевазі (3 гривні продажу і урок гривня кун) [17, с. 506].

Ще один вид злочинів проти власності – це псування або знищення чужого майна. Серед такого виду злочинів найбільш тяжким був підпал двору або гумна. Саме псування і знищення чужого майна розрізняється як ненавмисна (ст. 18 Короткої Правди, ст. 34 Великої Правди), так і навмисна дія (ст. 84).

Згідно з «Руською Правдою» підпал полягав у знищенні вогнем будівель. Під будівлями в Київській Русі розуміли двір або гумно – житло людини і сховище для продуктів. Знищення ж вогнем інших речей не було злочинами особливого порядку і каралося 3 гривневою вірою.

У Київській Русі ставлення до особи, яка наважилася використати руйнівну силу вогню під час злочину, було дуже суворим, оскільки підпалювач часто створював небезпеку поширення вогню на ціле місто чи на все село. Підпал мав підвищену соціальну небезпеку, оскільки в дерев'яній Русі від одного будинку чи сараю могло згоріти ціле село або навіть місто. У зимових умовах це могло призвести до масової загибелі людей, що залишилися без даху над головою і предметів першої необхідності.

Підпал – найлегший, але водночас найнебезпечніший спосіб знищення чужого майна. Цей вид злочину є найтяжчим злочином, який могла вчинити людина одноосібно. Навіть на війні до цього засобу вдавалися у виняткових випадках, і не дивно, що за підпал передбачена найсуворіша міра покарання.

У Київській Русі відповідальність була передбачена і за підпал борті. Бортне дерево – це дерево, в якому є бджоли. Бджільництво серед слов'ян розвинулося досить рано і зробилося дуже цінним промислом, тому його потрібно було захистити від злочинних посягань. За псування борті винний повинен був сплатити 3 гривні.

Висновки. Отже, право Київської Русі досить широко захищало право власності кримінально-правовими нормами. Серед злочинів проти власності в той час розрізняли крадіжку, розбій, привласнення загублених речей або втікача-невільника, протиправне користування чужими речами, порушення земельних меж і межових знаків, зловмисне пошкодження чужої речі, підпал. Така детальна регламентація в ті часи була обумовлена не тільки особливостями законодавчої техніки, а й об'єктивною потребою в диференціації кримінальної відповідальності залежно від об'єкта посягання і виду предмета розкрадання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ларіна О. В. Історико-правовий аналіз законодавства, що встановлює відповідальність за грабіж. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 3. С. 227–233.
2. Вознесенська О. В. Кримінально-правова характеристика грабежу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2013. 212 с.
3. Кучерук В. И. Кража и ее уголовно-правовая характеристика: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Ставрополь, 2004. 183 с.
4. Российское законодательство X–XX веков: в 9-ти томах. М.: Юрид. лит., 1984. Т. 1: Законодательство Древней Руси. 430 с.
5. Терлюк І. Я. Огляд історії кримінального права України. Навчальний посібник. Львів: Ліга-Прес, 2007. 92 с.
6. Рубаник В. Е. Государство, право и суд в Киевской Руси: историко-юридический очерк. М.: Юрлитинформ, 2013. 352 с.
7. Владимирский-Буданов М. Ф. Обзор истории русского права. СПб.–Киев, 1909. 699 с.
8. Паламарчук К. В. Кримінальна відповідальність за розбій: порівняльно-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. 244 с.
9. Иванов В. М. Історія держави і права України: підручник. Київ, 2007. 549 с.
10. Тищик Б. Й. Історія держави і права України: акад. курс : підручник / Б. Й. Тищик, І. Й. Бойко. К.: Ін Юре, 2015. 808 с.
11. Российское законодательство X–XX веков: в 9 т. Т. 3. Акты Земских соборов / под общ. ред. О. И. Чистякова. Москва, 1985. 512 с.
12. Амплеева Т. Ю. По закону русскому. История уголовного судопроизводства Древней Руси: монография. М.: Юридический институт МИИТа, 2005. 228 с.
13. Антонюк Н. О. Кримінально-правова охорона власності: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 514 с.
14. Федорова А. Н. Правонарушение и юридическая ответственность по Русской Правде : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Тольятти, 2005. 192 с.
15. Київська Русь: державність, культура, право: навчальний посібник / В. А. Греченко, О. А. Гавриленко, О. О. Гавриленко, С. Д. Колесніков, І. А. Логвиненко, В. А. Режко. Х., 2002. 97 с.
16. Альошин Д. П. Відповідальність за співучасть у злочинах проти власності за правом Київської Русі. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2002. Вип. 18. С. 292–295.
17. Юшков С. В. Общественно-политический строй и право Киевского государства. М.: Юрид. лит., 1949. 544 с.

REFERENCES

1. Larina O. V. *Istoryko-pravovyy analiz zakonodavstva, shcho vstanovlyuye vidpovidalnist za hrabizh*. [Historical and legal analysis of the law establishing the responsibility for robbery]. Naukovyy visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav Scientific Herald of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. 2011. No. 3. pp. 227–233.
2. Voznesenska O. V. *Kryminalno-pravova kharakterystyka hrabezhu* [Criminal characteristics of robbery]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kharkiv, 2013. 212 p.
3. Kucheruk V. Y. *Krazha y ee uholovno-pravovaya kharakterystyka* [Theft and its criminal law characteristics]: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08 Stavropol, 2004. 183 p.
4. *Rosyyskoe zakonodatelstvo X–XX vekov* [Russian legislation of the X–XX centuries] : V 9-ty tomakh. Moscow: Yuryd. lyt. Publ, 1984. T. 1: Zakonodatelstvo Drevney Rusy. 430 p.
5. Terlyuk I.YA. *Ohlyad istoriyi kryminalnoho prava Ukrayiny*. [An overview of the history of criminal law in Ukraine]. Navchalnyy posibnyk. Lviv: Liha-Pres Publ, 2007. 92 p.
6. Rubanyk V. E. *Hosudarstvo, pravo y sud v Kyevskey Rusy: ystoryko-yurydycheskyy ocherk* [State, law and court in Kievan Rus: historical and legal essay], Moscow: Yurlytynform Publ, 2013. 352 p.
7. Vladymyrskyy-Budanov M. F. *Obzor ystoryi russkoho prava* [Overview of the history of Russian law], Spb.–Kyev Publ, 1909. 699 p.
8. Palamarchuk K.V. *Kryminalna vidpovidalnist za rozbiy: porivnyalno-pravove doslidzhennya* [Criminal liability for robbery: comparative legal study]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kiev, 2017. 244 p.
9. Ivanov V. M. *Istoriya derzhavy i prava Ukrayiny: pidruchnyk* [History of the state and the law of Ukraine]. Kiev, 2007. 549 p.
10. Tyshchuk B. Y. *Istoriya derzhavy i prava Ukrayiny* [History of the state and the law of Ukraine]: akad. kurs : pidruchnyk / B. Y. Tyshchuk, I. Y. Boyko Kiev: In Yure Publ, 2015. 808 p.
11. *Rosyyskoe zakonodatelstvo X–XX vekov* [Russian legislation of the 10th–20th centuries: in 9 tons.]: v 9 t. T. 3. Akty Zemskykh soborov / pod obshch. red. O. Y. Chystyakova. Moscow, 1985. 512 p.
12. Ampleeva T. Yu. *Po zakonu russkomu. Ystoryya uholovnoho sudoproizvodstva Drevney Rusy*: [According to the law of Russian. History of criminal justice Ancient Rus]. Monohrafiya. M.: Yurydycheskyy ynstitut MYYTa Publ, 2005. 228 p.
13. Antonyuk N. O. *Kryminalno-pravova okhorona vlasnosti* [Criminal protection of property]: navch. Posibnyk. Lviv: LNU imeni Ivana Franka Publ, 2012. 514 p.
14. Fedorova A. N. *Pravonarushenye y yurydycheskaya otvet-stvennost po Russkoy Pravde* [Offense and legal responsibility for the Russian Truth] : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.01. Toliatty, 2005. 192 p.
15. *Kyyivska Rus: derzhavnist, kultura, pravo* [Kievan Rus: statehood, culture, law]: navchalnyy posibnyk / V. A. Hrechenko, O. A. Havrylenko, O. O. Havrylenko, S. D. Kolesnikov, I. A. Lohvynenko, V. A. Rezhko. Kh., 2002. 97 p.
16. Alosyn D. P. *Vidpovidalnist za spivuchast u zlochynakh proty vlasnosti za pravom Kyyivskoyi Rusi* [Kievan Rus: statehood, culture, law]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs. 2002. Vyp. 18. p. 292–295.
17. Yushkov S. V. *Obshchestvenno-polytycheskyy stroy y pravo Kyevskeho hosudarstva* [Socio-political system and the law of the Kiev state]. Moscow: Yuryd. lyt Publ, 1949. 544 p.

Дата надходження: 26.06.2018 р.